کۆنگرەی ئاشتی و چارەنووسی گەلی کورد.. ڕەسوڵ بێسکۆنی

لەگەڵ کۆتایی هاتنی جەنگی یەکەمی جیهانی، ئەو وڵاتانەی لەجەنگدا سەرکەوتنیان بەدەستهێنا، بڕیاریاندا لە٦ی شوباتی١٩١٩(کۆنگرەی ئاشتی) پێکبهێنن،کۆنگرە بۆ سێ بابەتی گرنگ بەسترا، یەکێك لەوانە چارەنووسی زەویە داگیرکراوەکان، کەپێشتر لەژێر دەسەڵاتی دەوڵەتی عوسمانی دابوون، هۆکارێکی تر دانانی نەخشەیەکی تازەبوو بۆ ئەوروپا، چونکە هەریەك لەبەشداربووانی جەنگ دەیانویست پێگەی خۆیان لەڕۆژهەڵات دیاری بکەن،بەتایبەتی لەناوچەکانی ژێردەسەڵاتی دەوڵەتی عوسمانی، هۆکارێکی تر بۆ یەکلایی کردنەوەی ئەو پەیماننامە نهێنیانەی پێش کۆنگرە بەسترابوون، وەکو پەماننامەی سایکس- بیکۆ و سان ریمۆ، بۆ سەرلەنوێ دابەشکردنی ئەو دەستکەوتانەی لەجەنگ بەدەستیانهێنابوو، ئامانجیش لەبەستنی ئەم کۆنگرەیە لەدوای جەنگ چەسپاندنی ئاشتی بوو، لەجیهان و ئاوردانەوە لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتە تێکشکاوەکانی جەنگ، لەبەرامبەردا ئەو نەتەوانەی ماوەیەکی زۆربوو، لەژێر دەسەڵاتی عوسمانیدا چەوسێنرابوونەوە، تێدەکۆشان ئازادی و سەربەستی بەدەستبێنن، نەتەوەی کوردیش یەکێك بوو، لەو نەتەوە چەوسێنراوانە.

ئەم کۆنگرەیە تایبەت نەبوو بەکورد، بەڵام کۆمەڵێك هۆکار هاندەربوون بۆئەوەی کوردیش بەشداری لەم کۆنگرەیەدابکات، یەکێك لەو هاندەرانە بڵاوبوونەوەی چواردە بەندەکەی (ویلسن)ی سەرۆکی ئەمریکابوو، بەتایبەتی بەندی دوانزە، کەباس لەچارەنووسی نەتەوە ژێردەستەکانی دەوڵەتی عوسمانی بوو، کوردیش یەکێك بوو، لەو نەتەوانەی ژێردەسەڵاتی عوسمانی دەیویست مافی چارەی خۆنووسینی بەدەست بێنێ،هۆکارێکی تربوونی چەندین ڕێکخراوی سیاسی بوو لەئەستەمبوڵ،بۆ نموونە (کۆمەڵەی تەعالی کوردستان) کۆمەڵێك سیاسی و ڕۆشنبیری کورد تیایدابەشداربوون، هەوڵیان دەدا لەمەیدانی سیاسەتدا بەشێك لەمافەکانی کورد بەدەست بێنن، ئەمانە وای کرد، کورد نوێنەرێك هەڵبژێرێ تالە کۆنگرەی ئاشتیدا داکۆکی لەمافەکانی خۆی بکات.

لەبەرئەوە شەریف پاشابووە نوێنەری کورد لەکۆنگرەی ئاشتی، ڕەفیق حیلمی دەڵێت: " کۆمەڵەی نیشتمانی کورد لەئەستەمبوڵ، لەگەڵ نوێنەری دەوڵەتە سوێندخۆرەکان کەوتە گفتوگۆکردن،هەموویان بڕیاریاندا شەریف پاشا بەناوی نوێنەری کوردەوە لەکۆنگرەی ئاشتیدا، داوای

مافی نەتەوەی کورد بکا".
لەباشوری کوردستانیش هەوڵدرا شەریف پاشا وەك نوێنەری خۆیان بناسێنن، شێخ مەحمود وەکو سەرکردەیەکی شۆڕشگێڕ بۆ پشتگیری شەریف پاشا، مەزبەتەیەك بەعەشایرەکان و ڕۆشنبیرانی ناوچەکە مۆردەکات، نوێنەریشی ناردبۆ ئێران، ئەو مەزبەتەیە بەکوردەکانی ئەوێش مۆربکرێت، دواتر هەموو مەزبەتەکان ناردران بۆ شەریف پاشای خەندان و مافی ئەوەی درابۆیە بەناوی کوردەوە لەکۆنگرەی ئاشتی داوای مافی کوردبکا. بەڵام نوێنەرەکان لەڕێگاگیران و نەیانتوانی مەزبەتەکان بگەیەننە شەریف پاشا، بەڵام کوردێکانی باکوور توانیبوویان داواکارییێك بەناوی خۆیان و هەموو کوردێوە بنێرن، بۆ شەریف پاشا و بیکەن بۆنوێنەری خۆیان، لە(کۆنگرەی ئاشتی) لە پاریس.
جەنەراڵ شەریف پاشا بەشێوەیەکی دبلۆماسیانەی زۆربەرز توانی لەکۆنفراسی ئاشتی لەپاریس دەوڵەتانی هاوپەیمان قایل بکات، یاداشتنامە بەناوبانگەکەی لەگەڵ نەخشەی کوردستاندا پێشکەش بکات، ئەم دبلۆماسیەتە بووە هۆی ئەوەی لەڕێکەوتنامە بەناوبانگەکەی سیڤەری1920بەئاشکرا دان نرا بەمافی گەلی کورد، بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆ، (ئەدموندس) دەربارەی چالاکیەکانی شەریف پاشادەڵێت:" هۆی باسکردنی نەتەوەی کورد لەڤرسای دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کۆششەی شەریف پاشای خەندان کەخەڵکی سلێمانی بوودابووی، شەریف پاشا ڕۆڵێکی زۆر گەورەی بینیووە، لەدانان و داڕشتنی ئەو مادانەی پێوەندیان بەکوردەوە هەبوو، لەکۆنگرەی ڤرسای دا".
شەریف پاشا کەسێکی دیپلۆماتکار و شارەزا بوو، سەرەڕای هەوڵەکانی لەکۆنگرەی ئاشتی بۆ بەدەستهێنانی مافی کورد، بەهەوڵە دیپلۆماسیەکەی توانی لەگەڵ نوبار پاشای نوێنەری ئەرمەنەکان کۆبێتەوە، دۆستایەتی کورد و ئەرمەنەکان بەهێزبکا و ئەو ناکۆکیەی جاران نەهێڵێ، کەتورکەکان دەیانویست تاوانەکانیان بەرامبەر بەئەرمەنەکان بخەنەئەستۆی کوردەوە، دوای گفتوگۆیەکی دۆستانە، ڕێکەوتننامەیەکی لەگەڵ ئەرمەنەکان مۆرکرد، بەهەردوولایان یاداشتێکی دووقۆڵیان دابەکۆنگرەی ئاشتی و توانی سەرنجی وڵاتانی کۆنگرە بەرامبەر ڕووی ئاشتیخوازانەی گەلی کورددا ڕابکێشێت و یاداشتێك بەزمانی فەڕەنسی پێشکەش بەکۆنگرەی ئاشتی بکا، باسی نوێنەرایەتی خۆی و مافی نەتەوایەتی کوردی تێداکردووە. کەبووە هۆی ئەوەی لەقازانجی گەلی کورد سێ بەندی (62، 63، 64) دەربارەی باسی سەربەخۆیی کورد و کوردستان بخرێتە پەیمانی سیڤەرەوە.
بەداخەوە کۆمەڵێك هۆکار بوونە هۆی سەرنەگرتنی هەوڵەکانی شەریف پاشا، سەرەڕای هۆکاری دەرەکی بەتایبەتی ئینگلیز و فەڕەنسا و عوسمانی و کەمالیەکان بۆ دژایەتی هەوڵەکانی شەریف پاشا، کۆمەڵێك

هێکاری ناوخۆی کوردهەبوون، کەهەوڵەکانی شەریف پاشا بۆ دەوڵەتی سەربەخۆی کورد پێکنەیەت، لەوانە: دووبەرەکی و ناکۆکی ناوخۆی کورد هێکارێکی سەرەکی شکستهێنانی هەوڵەکانی شەریف پاشابوو، لەو سەردەمەدا بەهۆی دووبەرەکی و ناکۆکی نێوان کوردان دابەش بوون بۆ دووبەرە، بەرەیەکیان پشتیوانی لەهەوڵەکانی شەریف پاشادەکرد، بۆ بەدەستهێنانی مافی سەربەخۆیی، بەرەکەی تر داوای دروستبوونی دەوڵەتێکی ئۆتۆنۆمی دەکرد، لەچوارچێوەی دەوڵەتی عوسمانیدا. ئەوە بوو بەکێشەیەك لەنێوان سیاسیەکانی کوردستان و ڕۆشنبیرەکان.

لەبەڵگەنامەیەکی بەریتانیا ژمارە No. 27- (F.o- 371-5067) ی ڕۆژی (22- 2- 1920) لەلاپەڕە (160)دا، باسی نامەیەکی ئەدمیرال دەکا، لەئەستەمبوڵەوە ناردوویەتی بۆ وەزارەتی دەرەوەی بەریتانیا، دەربارەی ناکۆکی کوردەکانی تورکیا لەناو خۆیاندادەڵێت: “کێشەیەکی گەورە پەیدابووە لەناو کوردەکاندا، بەهۆی شەریف پاشاوە، دوورنیە ئەو ناکۆکیە ببێتە هۆی ئەوەی کوردستان بکەوێتە ژێر دەسەڵات و چاودێری دەوڵەتی فەڕەنسا و بەریتانیاوە، شەریف پاشا دەیەوێ سەربەخۆیی بۆ هەموو کوردستان بێ، بەڵام یەکێکی وەکو عەبدولقادر شەمزینی دەیەوێ کوردستان لەژێر سایەی تورکدابێ، بەڵام وادیارە بەدرخانیەکان لەگەڵ ئەوەدا نین”.

لەئەنجامی ئەو ناکۆکیەدا کارگەیشتە ڕادەیەك عەبدولقادر شەمزینی و هاوڕێکانی بڵاویانکردەوە، ئیتر شەریف پاشا بەنوێنەری کورد ناژمێردرێ لەکۆنگرەی پاریسدا، هەرچەندە شەریف پاشا گوێی بەو تەلگرافە نەدا و خۆی تەلگرافێکی نارد کە نوێنەری کوردە، بەڵام دواتر شەریف پاشاش وەکو تووڕەبوونێك وازیهێنا و لە27ی 4ی 1920 دەست لەکارکێشانەوەی خۆی لەنوێنەرایەتی کردنی گەلی کورد ڕاگەیاند، ئەم هەڵوێستە سوودێکی زۆری هەبوو بۆ تورکیزمەکان.

ڕەفیق حیلمی لەیاداشتەکانیدا ڕەخنەیەکی توندی گرتووە، لەهەڵوێستی کوردەکانی تورکیا، بەرامبەر بەشەریف پاشا وتویەتی:”کوردەکانی تورکیا پشتیوانیان لەشەریف پاشانەکردووە، بەڵکو بەهاندان و چاوترساندن و دەم شیرین کردن، بەتەقەلای مستەفا کەمال و تورکیزمەکان، توانرا بەناوی کورد تەلگراف بنێرن بۆ کۆنگرەی ئاشتی، وتبوویان شەریف پاشا نوێنەری کوردنییە”.

هەوڵەکانی شەریف پاشا و بەندەکانی پەیمانی سیڤەر هەنگاوێکی گەورە بوو، بەرەو سەربەخۆیی کوردستان،بەڵام کورد ئەم هەلە گەورەیەی لەدەستچوو، هیچی دەستنەکەوت،لەبەر نەشارەزایی و کەمتەرخەمی و کەم ئەزمونی و پەرتەوازەیی، سوودی لەم دەرفەتە گرنگە وەرنەگرت و هیوای سەربەخۆیی کورد و کوردستان بووە بڵقی سەرئاو.

خەبات و قوربانیدان و فیداکاری کورد کرایە قوربانی سیاسەتی دەوڵەتان وئەو ڕۆشنبیر و سیاسیانەی کورد، کەبەداخەوە بەهۆی نەبوونی یەکێتی و دووبەرەکی و ململانێی نێوانیان بۆ هەڵپەی بەرژەوەندخوازی و ساویلکەیی و کورت بینی لەناو کوردەکاندا ئەو هەل و دەرفەتە لەدەستچوو، ماڵوێرانی کوردی لێکەوتۆتەوە. ئەگەر چاوێك بەیاداشت و نووسینەکانی خۆماندا، وەکو: بلەچ شێرکۆ و جەلادەت بەدرخان و ڕەفیق حلمی و ئەحمەد تەقی … بگێڕین، بەئاشکرا بۆمان دەردەکەوێ کەمتەرخەمی کورد خۆی، بووە هۆی کێشە و ململانێ و هەڵپەی سەرکردایەتی کردن، ئەمانەش هەمووی بەزیانی کورد و دەستگیرنەبوونی مافی کورد، بەهۆی خۆیەوە بووە و دوژمنانی کورد، هەمیشە سوودیان لەو ناکۆکی و دووبەرەکیە وەرگرتووە کەلەنێوان کوردەکاندا هەبووە، لەبەرامبەردا هەمیشە دوژمنانی کورد هاوکاری یەکتریان کردووە، بۆ لەناوبردنی هەوڵ و تێکۆشانی کورد، زۆرجار بەپیلان و گوشار هەندێك حزبەکانیشیان لەیەکتر هانداوە، دواتر هاوپەیمانان لەبەڕێنە ناڕوونەکانیان لەپەیمانی سیڤر پەشیمانبوونەوە و بەریتانیا و تورکیا لەناو خۆیاندا ڕێککەوتن، بڕیاریاندا پرسی ویلایەتی موسڵ ڕەوانەی کۆمەڵەی گەلان بکرێت، دواتریش درابەعیراق، و مادەکانی پەیمانی سیڤر کاڵبوونەوە ولەدواییدا سڕێنرانەوە، ئیدی ئەو بەڵێنانەی لەپەیماننامەی (سیڤر)دا هەبوون بوونە بەشێك لەبیرەوەریی و هیوای کوردەکان، لەئەنجامدا ئەو هەموو خەبات و تێکۆشانەی گەلی کورد هەمووی بەفیڕۆچوو، ئایا کورد تاکەی لەکێشە و ململانێ لەگەڵ یەکتر بەردەوام دەبن و هەڵەکانی ڕابردوویان دووبارە دەکەنەوە و چارەنووسی خۆیان تێکدەشکێنن.